

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

Степан Дем'янчук

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ У
НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ**

Одним із найважливіших документів для визначення суті освітньої політики в Україні стала, розроблена Міністерством освіти і затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. №896 Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”).

Цей документ у найбільш концентрованому вигляді визначив перспективи розвитку національної освіти і є одним із найбільших досягнень вітчизняної педагогічної науки і практики за роки незалежності. У контексті нашого дослідження він важливий із таких причин. По-перше, своєрідно у програмі вирішувалась головна мета національного виховання. Серед інших показників автори назвали і формування в молоді трудової культури. На нашу думку, такий “культурологічний” підхід є перспективним і актуальним. По-друге, серед пріоритетних напрямків реформування виховання названо проблему формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря, а також розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх самореалізації. По-третє, чи не вперше в документі такого рівня цілий розділ був присвячений трудовій підготовці учнів загальноосвітніх шкіл. Із позицій системного підходу передбачалось “вироблення елементарних трудових навичок у період дошкільної освіти; розширення трудового досвіду дітей, формування в них навичок самообслуговування; техніко-технологічних та економічних знань, практичних умінь і навичок, необхідних для залучення учнів до продуктивної праці та оволодіння певною професією; розширення політехнічного світогляду учнів і розвиток їхніх творчих здібностей на основі взаємозв'язку трудового навчання з основами наук; активне ознайомлення з масовими професіями, виховання потреби у праці та оволодіння певною професією; ознайомлення учнів з основами ринкової економіки, різними формами господарської діяльності. Використання досвіду народної педагогіки, залучення школярів до вивчення народних ремесел, створення умов для органічного включення їх у трудову діяльність [2, 13].

Потрібно визнати, що автори цього розділу програми проявили високий рівень прогнозування. Подальший розвиток подій покаже, що всі вищезазначені аспекти трудової підготовки учнів будуть у центрі уваги вчених і практиків, стануть основою для розробки відповідної нормативно-правової бази. Правомірність такого висновку підтверджують такі факти. У “Положенні про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад”, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1993 р. №660 серед головних завдань відзначимо два аспекти. По-перше, як пріоритетне завдання визначено завдання розвитку “природних позитивних нахилів, здібностей і обдарованості, творчого мислення, потреби і вміння самовдосконалюватися; формування громадянської позиції, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії”.

По-друге, знову підкреслюється відповідальність школи за створення сприятливих умов для самовизначення учнів, розкриття нахилів, здібностей і обдарованості.

Одним із важливих нормативних документів початку 90-их років у галузі освіти було затвердження наказом №430 від 30 листопада 1993 р. Міністерством Освіти України “Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат”. У положенні міжшкільний комбінат розглядався як центр трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл, навчально-виховний комплекс, який задовольняє “...потреби громадян, держави і суспільства у поглибленні базової трудової підготовки школярів 8-11 (10-11) -х класів, здійснює професійне

консультування учнівської молоді, організовує їх добровільну продуктивну працю та забезпечує реалізацію потреб особистості в отриманні професії і кваліфікації відповідно до її інтересів, здібностей, наявних умов”[3, 55].

Як бачимо, знову підкреслюється пріоритетність особистих інтересів учнів. Навіть традиційна професійна орієнтація замінюється більш точним і більш демократичним поняттям “професійне консультування”. Найбільш повно новаторський характер положення проявився у визначенні прав МНВК. На цей аспект потрібно звернути особливу увагу, адже в 90-х роках ми не зустрічаємо такого повного переліку прав навчального закладу, який би в більшій мірі відповідав рівню демократичних перетворень у країні і переходу до нових економічних відносин. Автори положення про МНВК серед основних прав назвали такі: визначати контингент і форми трудової підготовки учнів; створювати структурні підрозділи, організовувати курси, гуртки, клуби, секції, студії тощо; формувати штатний розпис, виробляти товари народного споживання, вирощувати сільськогосподарську продукцію, проводити ремонтно-будівельні та інші види робіт; надавати платні послуги населенню; встановлювати форми заробітної плати і матеріального заохочення в межах власного кошторису; застосовувати гнучкий режим праці. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що положення про МНВК приймалось на фоні масової реорганізації і закриття цих навчальних закладів. Однак цей документ створював передумови для наступного відродження міжшкільних комбінатів як оптимальної форми трудової підготовки старшокласників.

Логічним продовженням цього документу став наказ Міністерства Освіти України від 16 червня 1994р. №184 про затвердження “Положення про навчальні майстерні загальноосвітнього навчально-виховного закладу”. Відповідно до цього наказу у школах передбачались два типи майстерень: для трудового навчання учнів 1-3 (4)-х класів і для трудового навчання учнів 4(5) - 11-х класів (з обробки деревини, металів (або комбінована), з обробки тканини, волокнистих матеріалів та з обробки харчових продуктів (або комбінована). Відзначимо, що вищезазначене положення визначало призначення майстерень: для трудового навчання учнів, поглибленої трудової підготовки, роботи технічних, художньо-прикладних гуртків, клубів за інтересами, проведення факультативних занять, організації продуктивної праці учнів.

Для стабілізації діяльності позашкільних навчально-виховних закладів важливе значення мало затвердження Кабінетом Міністрів України 26 січня 1994 р. “Положення про позашкільний навчально-виховний заклад”. Для розвитку національної системи трудової підготовки учнів цей документ важливий із таких причин. По-перше, перспективним видається визначення суті діяльності позашкільних установ, які розглядаються як широкодоступні заклади освіти, що дають дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, а також забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля. Як бачимо, у державній постанові переважають пріоритети особистісного рівня. По-друге, значна частина визначених державою завдань мають безпосереднє відношення до трудової підготовки учнів: реалізація державної політики в галузі освіти; створення умов для гармонійного розвитку особистості, задоволення потреб дітей і підлітків у додатковій освіті, організація їхнього дозвілля; виявлення, розвиток і підтримка юних талантів та обдарувань, стимулювання творчого самовдосконалення дітей і юнацтва; формування у дітей та юнацтва національної самосвідомості, активної громадянської позиції, задоволення потреб учнівської молоді у професійному самовизначенні відповідно до її інтересів і здібностей [1, 22-23].

По-третє, для визначення суті структури системи трудової підготовки відзначимо важливість орієнтовного переліку типів позашкільних навчально-виховних закладів (центр, комплекс, палац, будинок позашкільної роботи дітей та юнацтва; центр науково-технічної (технічної) творчості, творчо-виробничий, навчально-дослідницький центр, центр технічної творчості та підприємництва учнів; будинок, станція, клуб юних натуралістів; будинок, станція, клуб юних техніків; дитячі та юнацькі табори: оздоровчі, профільні, праці і відпочинку та інші).

У 1994 р. Управління шкіль Міністерства Освіти України рекомендувало включити до змісту трудового навчання старшокласників, незалежно від профілю підготовки, розділ “Основи сучасного виробництва”, який передбачав вивчення таких тем: поняття про виробничий процес та його складові елементи, головні економічні показники господарювання,

сировинне та енергетичне забезпечення виробництва, машина - головний елемент виробничої техніки, комплексна механізація і автоматизація виробництва, форми власності та підприємницької діяльності і охорона навколишнього середовища.

Одним із найважливіших нормативних документів 1995 року стало затвердження спільним наказом Міністерства освіти України, Міністерства праці України і Міністерства у справах молоді і спорту України "Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається" (наказ № 159/30/1526 від 2 червня 1995 р.).

Насамперед відзначимо принципово нове визначення суті професійної орієнтації, яка розглядалася як комплексна науково обґрунтована система форм, методів і засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні. Оригінально трактувалась основа професійного самовизначення особи. На думку авторів наказу, це самопізнання та об'єктивна самооцінка індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей із вимогами, необхідними для набуття конкретних професій, та кон'юнктурою ринку праці.

Традиційно визначалися елементи професійної орієнтації: професійна інформація, професійна консультація, професійний досвід, професійний відбір та професійна адаптація.

Кожне з цих базових понять трактувалось із позицій найновіших досягнень технології і педагогіки. Наприклад, професійна консультація розглядалася як науково організована система взаємодії психолога профконсультанта та особи, що потребує допомоги у виборі або зміні професії чи виду діяльності на основі вивчення її індивідуально-психологічних характеристик, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я, особливостей життєвої ситуації та з урахуванням потреб ринку праці.

Перспективним видається поділ допрофесійного періоду професійної орієнтації на початковий (пропедевтичний), пізнавально-пошуковий і базовий (визначальний) етапи.

Крім теоретичних і методичних аспектів положення визначало конкретні заходи, спрямовані на поліпшення професійної орієнтації учнів: утворення територіальних міжгалузевих координаційних рад, передбачення у штатах Міністерства освіти України, управлінь, відділів освіти на місцях, центрів практичної психології системи освіти працівників відповідальних за організацію профорієнтаційної роботи з молоддю, яка навчається, введення у штатний розклад середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів; міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, професійних навчальних закладів посади практичних психологів-профконсультантів або методистів з профорієнтації.

Серед оригінальних програм середини 90-х років відзначимо експериментальну програм із курсу "Основи сімейної економіки та малого бізнесу", який пропонувався як предмет за вибором (шкільний компонент) для учнів 9-х класів або факультативний курс. Четвертого липня 1995 р. у пояснювальній записці автори програми наголошували, що учні, закінчуючи неповну середню школу, повинні знати основи економіки, вміти розбиратися зі статтями сімейного бюджету, вільно оперувати такими поняттями, як ціна товару, його собівартість та рентабельність, акція, фінанси, страховий поліс. Також підкреслювалось, що, починаючи з 50-х років, завдяки зусиллям американського економіста Г.Беккера, який отримав за розробку названої проблеми Нобелівську премію, економіка сім'ї вивчається в розвинутих країнах на всіх рівнях. Відзначимо своєрідність розділів програми: місце сімейної економіки в економіці суспільства, основи сімейного господарювання, приватне сімейне господарство і ринкова економіка, основи малого бізнесу, форми державної підтримки сімейної економіки та малого бізнесу. Укладач програми кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту Волинського державного університету ім. Л.Українки М.Карлін запропонував також добре продумані вимоги до знань і вмінь учнів, оригінальну літературу.

Увага до економічної освіти учнів постійно зростає. Не випадково Міністерство освіти України схвалило досвід бізнес-центру у Київському міському Палаці дітей та юнацтва, школи бізнесу Рівненського Палацу дітей та молоді, у якій старшокласники вивчали основи економіки, менеджменту, комерції і бізнесу, бухгалтерського обліку і аудиту; роботу Кіровоградського обласного дитячо-юнацького центру, у якому діяли: школа юних менеджерів, бізнес-салони, організовуються робочі місця в різних фірмах, проводяться ділові практики, комерційні ігри [1, 18].

У 1995р. у зв'язку із реалізацією заходів, присвячених 70-річчю юннатівського руху в Україні, та відповідно до комплексної програми із проблем збереження і примноження традицій, звичаїв і обрядів народу "Моя земля - земля моїх батьків" Міністерство освіти України затвердило Положення про всеукраїнську виставку кращих юннатських робіт школярів і учнівської молоді "Щедрість рідної землі", Положення про конкурс на краще озеленення шкільних та власних садіб "Краса та затишок рідній оселі", а також підтримало природо-захистні акції у басейні Чорного моря за програмою "Чиста хвиля".

Такі заходи дозволяли урізноманітнювати зміст, форми і методи трудової підготовки учнів, вдало поєднувати навчальні і виховні аспекти.

Відзначимо також новаторський характер Положення про всеукраїнську біологічну заочну школу талановитої молоді, яка створювалась у 1995 р. як структурний підрозділ Українського державного еколого-натуралістичного центру і мала два відділення: біологічне (з секціями зоології, екології, краєзнавства, медицини, ботаніки, квітництва та ін.) і сільськогосподарське (з секціями овочівництва, агрохімії, виноградарства, тваринництва та ін.).

За роки незалежності, за даними В.Вербицького, юннатський рух в Україні зберіг і примножив традиції трудового виховання учнів. 189578 учнів відвідували 230 обласні, міські і районні еколого-натуралістичні центри (станції юних натуралістів) і 3334 творчі об'єднання біологічного напрямку. Український державний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (Республіканська станція юних натуралістів) проводив естафети "Зеленбуд", конкурс "На кращу дослідницьку роботу з біології і сільського господарства", патріотичний рух "Містам і селам - турботу юних", операції "Жива вода", експедицію "Зелений світ", підтримав місцеві ініціативи "Червона калина", "Лісова аптека", "Юннатівська кролеферма", сприяв відкриттю творчих майстерень, шкіл народного мистецтва, гуртків української вишивки, гончарства, лозоплетіння, різьблення, проводив збір юних майстрів народних ремесел "Природа і творчість", організував "Музей хліба", відкрив парк "Пам'яті родоводу", методисти Центру розробили програми для 40 профілів. Центр сприяв також організації табору "Юннат", видавництву журналу "Паросток". У Центрі організовані відділи: інформації і методики, екології і охорони природи, біології, сільського господарства, зоології і тваринництва, квітництва, декоративно-прикладного мистецтва, дендропарку.

За даними головного спеціаліста Міністерства освіти України Л.Ковбасенка у 1995 р. в Україні було 1670 позашкільних навчально-виховних закладів, які охоплювали понад 1,5 млн. дітей. Незважаючи на значні кількісні показники, спостерігалися і негативні тенденції. Приймались рішення про скорочення на 20-30 відсотків педагогічних кадрів, у Закарпатській області ліквідовано 5 районних станцій юних техніків, у Київській - 3, Одеській - 2. Так факти мали місце у Черкаській, Донецькій, Дніпропетровській та інших областях. Це призвело до зменшення охоплення учнів технічною творчістю на 189,7 тисяч чоловік. Не випадково Міністерство освіти України в 1997 - 1998 рр. змушене було провести Всеукраїнський огляд регіональних програм збереження та розвитку позашкільних закладів освіти, який повинен був вирішити ряд завдань і сприяти: реформуванню і розвитку позашкільної освіти та виховання в умовах розбудови держави; консолідації зусиль органів, зацікавлених організацій і установ, закладів освіти різних типів у створенні умов для надання учнівській молоді позашкільної освіти та виховання; пошуку нових шляхів фінансово-економічного забезпечення діяльності позашкільних закладів; проведення ревізії та аналізу існуючої мережі матеріально-технічної бази, кадрово-педагогічного забезпечення та оцінки якості діяльності позашкільних закладів освіти різних типів на сучасному етапі; вивченню існуючого попиту дітей, батьків, громадськості на розвиток пріоритетних напрямків позашкільної освіти в загальній системі національного виховання учнівської молоді; реформуванню та оновленню змісту, форм і методів позашкільної освіти та виховання в регіоні.

4 липня 1997 р. Міністр освіти України М.Згуровський підписав наказ № 248 "Про відновлення та розвиток навчально-дослідних земельних ділянок у середніх та позашкільних закладах освіти". У наказі наголошувалось, що згідно Положення про навчально-дослідну земельну ділянку загальноосвітніх шкіл та позашкільних навчально-виховних закладів (наказ №307 від 01.11.1995р.) навчально-дослідна земельна ділянка закладу освіти є базою проведення навчальних та практичних занять, передбачених програмами із природознавства, біології,

трудового навчання, засвоєння знань, формування вмінь і навичок, організації позакласної юннатівської, дослідницької, природоохоронної роботи, продуктивної праці учнів. Міністерство визнало той факт, що лише 11596 середніх (54% від загальної кількості) і 333 позашкільних закладів освіти використовують навчально-дослідні земельні ділянки, частина з них перетворилась у господарські угіддя, частина перебувала у занедбаному стані. Серед заходів, спрямованих на поліпшення ситуації, передбачалось: проведення в 1998 р. Всеукраїнського конкурсу-огляду навчально-дослідних земельних ділянок, вивчення і узагальнення досвіду роботи, розробка методичних рекомендацій і тематики експериментальних і дослідно-практичних робіт тощо.

10 червня 1997 р. Міністерство освіти України прийняло спеціальну постанову “Про вивчення природничо-математичних дисциплін і трудове навчання в 1997/98 навчальному році”. Відзначимо п’ять основних аспектів. По-перше, визнавався факт посилення у навчальних програмах із трудового навчання до відомостей із технології, ринкової економіки, дизайну, народних промислів та ремесел. По-друге, підкреслювалось, що в 8-9 класах використовуються програми профільного навчання (автосправа, електротехніка, радіоелектроніка, кулінарія, машинопис, основи інформатики і робота на персональних комп’ютерах тощо). По-третє, зверталась увага на обов’язковість трудового (професійного) навчання або вивчення профільних спецкурсів професійного спрямування старшокласниками. По-четверте, наголошувалось на необхідності індивідуальної профорієнтаційної роботи. По-п’яте, враховуючи визначення ЮНЕСКО про розвиток просторової уяви як одного із найважливіших показників інтелектуального розвитку особистості, зверталась особлива увага на рівень і якість графічної підготовки школярів [1, 29].

У той же час проблема формування графічної культури учнів вирішується в Україні неоднозначно. Важко не погодитись з В.Сидоренком, який у статті “Креслення в школі: анахронізм чи необхідність?”, писав : “Зневажливе ставлення до креслення в школі, його вилучення із шкільного навчального плану відбулося ще в останні роки існування Радянського Союзу... Після 1991 року курс креслення не залишився поза увагою науковців, освітянського керівництва. Вже тричі в Україні перевидано програму з креслення для 8-9 класів, затверджену Міністерством освіти України. В одному з видавництв Києва завершено підготовку до видання нового підручника з креслення у школі. Однак, як свідчить статистика, вивчають креслення в школі не більше 20% учнів”.

За роки незалежності Міністерство освіти України сприяло підготовці і затвердженню нових програм із трудового навчання, а також підготовці навчальних посібників нового покоління. У 1998 р. Міністерство освіти рекомендувало 28 програм з трудового навчання і креслення (Трудове навчання, 5-7 класи; Основи господарської діяльності, 8-11 класи; Основи підприємницької діяльності, 8-11 класи; Основи фермерської діяльності, 8-11 класи; Плідівництво, 8-11 класи та інші), а також 28 посібників (Автомобіль, 8-11 класи; Основи техніки, 8-9 класи; Основи підприємницької діяльності, 10-11 класи; Виготовлення художніх виробів з дерева, 8-11 класи; Токарна, фрезерна справа, 10-11 класи та інші).

Були підготовлені нові програми трудового навчання в початкових класах, а також надруковані оригінальні підручники і посібники (І.Міщенко “Умілі руки”, І.Міщенко “Трудове навчання”, І.Веремійчик “Майстровиті руки”, І.Веремійчик “Майструй і твори”, В.Тименко “Художня праця”).

У 1999 році Міністерство освіти України рекомендувало використовувати в школах різноманітні робочі зошити: Трудове навчання “Робочий зошит з технічних видів праці” (Г.Левченко, Б.Терещук, В.Сидоренко; Трудове навчання “Робочий зошит з обслуговуючих видів праці” (Н.Боринець, І.Токарева, Б.Терещук, І.Ходзицька).

Серед додаткових підручників і посібників, рекомендованих Міністерством освіти України, відзначимо такі книги: “Завдання програмованого контролю знань з трудового навчання” (Г.Левченко, В.Сидоренко, Б.Терещук), “Нариси з історії зарубіжного декоративно-ужиткового мистецтва”(Я.Запаско), “Виготовлення художніх виробів з дерева” (Б.Тимків), “Мистецтво ручної праці”(Н.Боринець).

В Україні продовжується пошук нових форм трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл. Наприклад, Міністерство освіти України спільно з Українським державним центром

науково-технічної творчості започатковує у 2000 році Всеукраїнський тиждень науки, техніки, винахідництва та раціоналізаторства, біології, екології, сільськогосподарського дослідництва та винахідництва.

13 травня 1999 р. Президент України Л.Д.Кучма підписав закон України “Про загальну середню освіту”. Відзначимо найбільш характерні особливості цього документу у контексті нашого дослідження.

По-перше, потрібно відзначити важливість визначення загальної середньої освіти, яка розглядається як “...цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності” [3, 7].

По-друге, стаття 4 закону серед закладів системи загальної середньої освіти називає і навчально-виробничі комбінати, що надзвичайно важливо для їх збереження і розвитку.

По-третє, законодавчо підтверджується профільна спрямованість навчання у школі III ступеня.

По-четверте, перехід до 12-річного терміну навчання створює сприятливі умови для трудової підготовки учнів.

Реалізація вищезазначених нормативних документів ускладнюється економічними труднощами перехідного періоду.

Заробітна плата працівників освіти в 1994 р. займала 44 із 48 місць серед рейтингу зарплат працівників інших галузей, що призвело до відтоку найбільш кваліфікованих педагогічних кадрів (із загальноосвітніх шкіл звільнилося 15 тисяч вчителів, із професійних училищ четверта частина майстрів виробничого навчання).

За даними Міністерства освіти України у 1999 р. понад 30 тис. дітей та підлітків шкільного віку не охоплені навчанням. Практично виведені з повноцінної експлуатації 318 загальноосвітніх шкіл. На початок навчального року не вистачало майже 2 тис. вчителів. Лише із системи Міністерства за останні роки вибуло 247 докторів та 1203 кандидатів наук. Заборгованість працівникам освіти за 1996-1998 рр. становила 511,4 млн. гривень.

На основі аналізу нормативно-правових документів можна зробити такі загальні висновки:

- **у 90-х роках була створена необхідна система правового забезпечення функціонування системи трудової підготовки учнів в умовах незалежної держави;**
- нормативні документи регламентували трудову підготовку учнів відповідно до демократичних змін, переважання інтересів особистості, врахування нахилів і здібностей учнів;
- у більшості документів про освіту враховувались нові соціально-економічні умови, необхідність підготовки конкурентноспроможного працівника успішно діяти в умовах ринкової економіки;
- аналіз відповідних матеріалів дозволяє визнати широке використання сучасних досягнень філософії, соціології, економіки, психології, педагогіки;
- забезпечений перехід до створення нового покоління підручників, навчальних планів і програм;
- посилилось інформаційне забезпечення, об'єктивність і гласність управлінських рішень;
- незважаючи на певне протистояння, трудова підготовка учнів зайняла належне місце в освітній політиці держави;
- Міністерству освіти упродовж 90-х років не вдалося розробити ефективного механізму для збереження і розвитку матеріальної бази трудового навчання учнів загальноосвітніх шкіл і соціального захисту вчителів трудового навчання;
- у нормативних документах недостатня увага звертається на професійну підготовку і діяльність вчителів трудового навчання;
- на відміну від інших напрямів загальноосвітньої підготовки проблеми трудового навчання учнів не знайшли належної аналітичної оцінки. Маємо на увазі аналіз ефективності змісту, форм, методів трудового навчання, широке обговорення ефективності експериментальних програм, якості науково-методичного забезпечення.

Література:

1. Вербицький В.В. Про розвиток юннатівського руху в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995,- № 18.- С.14-21
2. Державна національна програма “Освіта”. Україна ХХІ століття.-К.: Райдуга, 1994.-61 с.
3. Закон України “Про загальну середню освіту” // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1999.-№ 15.-С.6-31.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ СІЛЬСЬКИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Віктор Кавецький

Перехід країни на рейки ринкової економіки вимагає якісно нового вирішення проблеми підготовки учнів загальноосвітніх шкіл до професійного самовизначення. Насамперед слід виходити з позиції, що вибір фаху молодими людьми є не лише побудовою конкретного професійного плану, а й компонентом особистісного самовизначення. Тому вибір професії старшокласниками слід розглядати як елемент визначення свого місця в системі суспільних відносин.

Також слід дотримуватися такого принципу: школа та інші інститути соціалізації молоді (профорієнтаційні центри, соціальні служби для молоді та інші) повинні лише створювати сприятливі умови для вибору професії молодими людьми, здійснювати інформаційне забезпечення цього процесу. Остаточний вибір майбутнього фаху – прерогатива самої особистості школяра. Тому в своїй роботі профконсультантам (вчителям, практичним психологам) слід враховувати соціальні і професійні орієнтири старшокласників – основних суб'єктів професійного самовизначення. Тож наше дослідження було спрямоване на визначення позицій учнів 9 та 11 класів стосовно питань, пов'язаних із їх вибором майбутнього фаху. Об'єктом вивчення були думки сільських учнів загальноосвітніх шкіл (Тернопільський район), тому зверталася увага на такі фактори. З одного боку, оскільки це старшокласники сільської місцевості, особливо вивчались вибори спеціальності аграрної сфери і ставлення учнів до неї. З іншого боку, через близькість їх проживання до обласного центру, досліджувалася тенденція орієнтації школярів на професії, більш властиві містові.

Насамперед розглянемо ставлення учнів до різних спеціальностей.

Найбільш престижними серед дев'ятикласників є професії юриста та лікаря (по 48%), вчителя (20%), спеціальності мистецького напрямку (16%) та перекладацькі (14%). При цьому є суттєві відмінності у думках учнів відповідно до статі. Так, дівчата значно частіше за хлопців називають серед престижних фах лікаря (відповідно 60% і 36%), вчителя (відповідно 32% і 8%) та перекладача (відповідно 28% і 0%). Хлопці ж до престижних професій частіше відносять підприємця (відповідно 20% і 4%) та механіка (відповідно 16% і 0%).

Схожа картина спостерігається і в позиціях випускників шкіл: найбільш престижними професіями є юристи (62%) та лікарі (54%). Наступні місця займають спеціальності економічної та педагогічної галузі. Дівчата – випускниці, як і дев'ятикласниці, частіше за юнаків вказують серед професій, які цінуються, спеціальності медичного напрямку (70%), також вони частіше за хлопців відносять до престижних професію бухгалтера (відповідно 30% і 10%). Представники сильної статі більше цінують менеджера (20%) та підприємця (16%). Сільські старшокласники спеціальності аграрної сфери практично зовсім не згадують серед престижних. Зате серед професій, що не цінуються учнями, спеціальності, пов'язані із сільським господарством, займають перші місця. Так, до числа найбільш непрестижних професій сільські дев'ятикласники віднесли такі:

- працівник с/г (32%),
- прибиральниця (28%),
- шахтар (20%),
- вчитель (16%).

Причини віднесення до непрестижних видів професійної діяльності перших двох –